

---

niet meer dan enkele tientallen zusters. Tussen de congregaties bestonden cultuurverschillen, mede afhankelijk van de stichter en/of stichteres, van het rekruteringsgebied en de achtergronden van de religieuzen, en van het al dan niet hebben van mis-siegebieden of van een mannelijke tegenhanger (die soms ook mede het bestuur bepaalde).

De auteurs hebben de verleiding weerstaan om van elke congregatie het eigene te willen laten zien. Zij hebben de opdracht om een totaaloverzicht te geven en toch de encyclopedische weg te vermijden op een goede manier opgelost door vooral te focussen op de tijdgebonden verbintenissen tussen de verschillende congregaties, waartoe ze de twee eeuwen in een vijftal periodes hebben opgedeeld. Verhelderend is dat bijvoorbeeld vanuit dat perspectief blijkt dat de vaak gebruikte typologie op basis van spiritualiteit (franciscans, ignatiaans, augustijns) van ondergeschikt belang is: een franciscane in 1960 heeft veel meer overeenkomsten met een augustinus uit diezelfde periode, dan met een franciscane uit pakweg 1900.

Het boek valt in twee delen uiteen: I. Werkzaamheden en II. Kloosterleven. (Vinden de auteurs de werkzaamheden belangrijker dan het kloosterleven? De titel geeft overigens de omgekeerde suggestie). Onder het kopje Werkzaamheden volgen na een introductie vier hoofdstukken die gewijd zijn aan een bepaald aspect van het apostolaat van de religieuzen – hun werk had in hun ogen immers ook een evangeliserend aspect – namelijk: ‘Zusters in onderwijs en opvoeding’, ‘Caritatieve en professionele verpleging’, ‘Zorg voor hulpbehoevenden’ en ‘Missiezusters en de missionaire beweging’. Doordat de zusters op zoveel terreinen actief waren, kon geen enkele katholiek lange tijd ‘ontsnappen’ aan hun zorg: als baby in de kraamtijd, op de bewaar- en lagere school, eventueel in het voortgezette onderwijs, bij ziekte in de thuiszorg, de psychiatrie of het ziekenhuiswezen, als behoeftige bejaarde, of in de opvang van wezen, ongetrouwd moeders of moeilijk opvoedbare meisjes.

Het Kloosterleven, waaraan het tweede deel is gewijd, speelde zich voor de buitenwacht daarentegen in het verborgene af. Er zijn vijf hoofdstukken aan gewijd: ‘Geestelijke leiding en begeleiding’, ‘Intreden’, ‘Uittreden’ – verfrissend dat daar een apart hoofdstuk aan wordt gewijd –, ‘Vernieuwing en vergrijzing’ en ‘Claustrumgeest en nieuwe spirit’. In het eerste van deze hoofdstukken komen

de spanningen in de relatie tussen vrouwelijke religieuzen en mannelijke priesters die hen begeleidden goed tot hun recht. Interessant is ook de typologie van ‘moeilijke zusters’, waarin naast lauwe zusters, ook twijfelaars en scrupuleuze en hysterische zusters aan bod komen.

Het boek wordt afgesloten met een aantal concluderende stellingen, die mijns inziens niet veel toevoegen. Nuttiger zijn de conclusies waarmee de afzonderlijke hoofdstukken worden afgesloten, evenals de lijst met afkortingen en een namenlijst met alle variaties. Veel congregaties hebben klinkende namen zoals de Zusters van Liefde van Tilburg die officieel Zusters van Liefde van Onze Lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid heten. Doordat veel congregaties vaak genoemd werden naar de plaats van hun moederhuis kan er verwarring ontstaan, ook omdat ze zich overal konden vestigen. De Zusters van Moerdijk vonden we bijvoorbeeld in Eindhoven en Rosmalen, maar inmiddels noemen zij zich weer Zusters van het H. Hart aangezien het moederhuis in Moerdijk al lang is opgeheven.

De lopende tekst wordt doorsneden met cursiefjes van een of enkele pagina’s en tabellen. Terwijl de cursiefjes als welkome afwisseling de aandacht vestigen op het individuele niveau, laten de tabellen juist het massale van het fenomeen zien, wat eveneens verhelderend werkt. Het boek is een opdracht van de SNVR en zoals de auteurs ook aangeven, veel van de informatie van de publicatie is afkomstig uit dit archief. Daardoor bestaat er relatief veel aandacht voor de meest recente periode.

In een boek van zulke omvang mag men verwachten dat het zetduiveltje paraat is, maar het blijft voor elke auteur een gruwel om direct bij het openslaan van het boek te moeten constateren dat in de eerste zin een woordje is weggefallen. Vervelend is het ook wanneer de pagina’s niet meer kloppen in de inhoudsopgave, waar Bronnen en literatuur niet op de aangegeven p. 1041 te vinden zijn, maar op p. 1142, en ook de pagina van de lijst met afkortingen niet correct is, waar overigens met de KNBGG vast de KNBGG is bedoeld. En was het echt *Ex caritate*, ‘Liefde zonder eigenliefde’? (p. 33) Ging het volgens oudere constituties toch niet ook om ‘zelfheiliging’, waarin het belang van de redding van de eigen ziel vooropstond? Ook hier komt het zetduiveltje even om de hoek kijken, waar op p. 36 de Tilburgse zusters plots